Rapport

SAMORDNINGSRÅDET (SOR) Nr. 4 · 1993 · 39. årgang

Rapport nr. 4/93

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemming.

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngvn. 8, 2312 Ottestad. Tlf. 6257 6248

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S. Tlf. 3809 4170 Fax 3809 4173

Redaktør: Leder i Samordningsrådet.
Red. komite: Orvar Thorsrud, Tormod Mjaaseth og Gunnar Brekke.

Rapport, kommer ut med 6 nummer i året.
Abonnementspris kr 100,- per år

Abonnement/adresse-forandringer:
Sekretariatet, Hamreheia 17,
4631 Kristiansand S.
Tlf. 3809 4170 Fax 3809 4173
Bankgiro: 1813. 10. 53580
Postgiro: 5 09 47 35

Annonser:
Rapport,
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf. 3208 1694
Bankgiro: 2320. 07. 17384
eller:
Rapport,
Postboks 36, 3133 Duken
Tlf. 3338 7712

Manuskripter:
Sendes sekretariatet.

SORs Forskningsfond:
Gunnar Brekke,
Gutenbergsvei 23, 5035 Bergen
Tlf. 5524 7070 (kontor)
Tlf. 5531 4116 (privat)

Trykk:
HALLINGDAL TRYKK as, 3570 Ål

INNHOLD I DETTE NUMMER:

Leder 3

Landsbystiftelsen i Norge 4

Solgården 6

Europeisk konferanse... 14

Bøker/hefter/informasjoner 17

Prosjektet livskvalitet 18

Omsorgsidelogier i forandring 24

Klipp 29

Bøker/hefter/informasjoner 32

Annonser 33

NÅR PERSPEKTIVET ER LIVSKVALITET

Rapport har denne sommeren hentet sitt stoff fra Solgården i Spania, Marholmen kurssenter nord for Stockholm, Hindsgavl slott ved Middelfart i Danmark og Landsbystiftelsen i Norge.

Det handler om feriereiser og rekreasjon under trygge forhold, livskvalitet og nye livsformer for utviklingshemmede, opplæring og sosial tilhørighet.

Samlet får vi et nasjonalt, nordisk og europeisk utsiktspunkt over et påtrengende aktuelt og felles landskap under betegnelsen: Livskvalitet.

Det er egentlig enkelt fra vårt utsiktspunkt en sommerdag, å oppfatte innholdet i begrepet livskvalitet, selv om vi må innrømme at det fra dette utsiktspunktet også er en fjerntliggende og utydelig horisont bak mange blåner, som er vanskelig å tolke.

Landskapet er variert og stiller store krav til orienteringsevne.

Vi mener å kunne se livskvalitetsbegrepet i forlengelsen av integrerings- og normaliseringsdebatten på sytti- og åttitallet eller kravet om integrering og normalisering som var en dominerende reformstrategi ved sekelskifte.

Normaliserings- og integreringsdebatten ble preget av et likhetsideal som i vår nye hverdag ser ut til å bli for trangt eller for vanskelig å tolke i forhold til individuelle behov og forutsetninger.

Livskvalitet derimot er et begrep som tolkes individuelt og som avslører om den enkelte har det bra i sin livssituasjon eller om forutsetningene svikter.

Livskvalitet handler om å kunne mestre dagens krav.

Målet for vår reformprosess, vårt omsorgsideal, er personliggjort og vår vellykkethet skal kontrolleres i forhold til en personlig opplevelse av livskvalitet – eller kanskje vårt samfunn evner å utvikle en standard for livskvalitet som kan danne grunnlag for et offentlig kvalitetssikringsarbeid med klare forpliktelser for noen og like klare rettigheter for andre.

Redaksjonen

NBR-DEPOTBIBLIOTEKET
POSTBOKS 278 - 8601 MO

LANDSBYSTIFTELSEN I NORGE

AV RIGMOR SKÅLHOLT, SOSIONOM VED KRISTOFFERTUNET TRONDHEIM

Landsbystiftelsen ble etablert i Norge for 27 år siden. Vidaråsen som den første landsby er vel godt kjent for Rapports leserkrets. Landsbybevegelsen har sine røtter i Camphill Scotland hvor en ungdomsgruppe fra Wien fant sammen i eksil etter å ha blitt fordrevet fra sitt hjemland da nazistene kom. Målet var å verne om mennesker som var truet og manglet omsorg. De kom fra forfølgere som drepte det uperfekte.

Rigmor Skålholt
Sosionom ved Kristoffertunet, Trondheim

I dag dukker spørsmål om menneskeverd opp igjen, mer skjult kanskje, men like aktuelt. Under SOR's fagkonferanse i mai i år holdt professor Julie Skjæraasen et viktig foredrag. Hun viste til spørsmål som kommer frem ved de vitenskapelige nyvinninger knyttet til svangerskap. (Ultralyd, fostervannsdiagnostikk m.m.) Grensen for å bevare liv hos for tidlig fødte ligger på ca 24 uker. Grensen for å få utføre abort ligger på ca 22 uker. På den ene siden kampen for å bevare liv. På den andre siden spørsmål som kommer når beslutning om å leve eller dø for det uperfekte foster skal tas. En sterkere etisk debatt er i ferd med å tvinge seg fram. Det er vanskelig å finne lover og regler som kan ordne opp i spørsmål om liv og død. Utfordringen til menneskenes frie dømmeevne øker. Spørsmålet er om våre bevissthetskrefter, dømmeevne og sunn fornuft klarer å holde tritt med den vitenskapelige utvikling. Det var også professor Skjæraasens budskap: Det kommer an på menneskenes egen dømmekraft.

Det avgjørende blir da hvilken livsholdning, hvilket livssyn dette enkelte menneske har. Ut fra hvilke ideer vil vi leve? Skal nytte, effektivitet, perfeksjon være idealet, eller kan vi tåle et samfunn hvor det langsomme, uperfekte angir tonen. I dag rives vi mellom «harde» og «myke» verdier. De psykisk utviklingshemmede vekker interessen for de menneskelige (myke)

verdier som er truet i vår materialistiske tid.

Landsbyene forsøker å danne fellesskap hvor landsbyboernes (de psykisk utviklingshemmede) sosiale og moralske begavelser får komme til utfoldelse, og derved virke helbredende på sine omgivelser. Slik kan det langsomme og uperfekte likevel bli effektivt.

En vernepleierstudent, som besøkte en landsby, kalte psykisk utviklingshemmede «det gåtfulla folket». De har noe å fortelle oss som er blitt så effektive at vi er i ferd med å utrydde oss selv. Det gåtfulla folket, de uperfekte trenges mer enn noen gang.

Landsbystiftelsen i Norge omfatter i dag 5 landsbyer og 2 mindre «anheng». I alle landsbyene er det de psykisk utviklingshemmede (landsbyboerne) som utgjør stammen. Sammen med medarbeidere og unge praktikanter skaper de et miljø hvor det er mulig å gi noe til menneskeheten.

Den innadvendte pionertid for landsbyene er tilbakelagt, og i de siste årene har det vist seg en mye sterkere utadvendt virksomhet. Noen av landsbyene (Vidaråsen, Jøssåsen og Solborg) har engasjert seg for å hjelpe å bygge opp landsbyer i Polen, Estland og Russland. De psykisk utviklingshemmede lever som kjent i uverdige forhold i Øst-Europa. Noen av landsbyene (Vallersund og Kristoffertunet) tar ungdom med stoffproblemer inn i landsbyen for å prøve å gi de et nytt utgangspunkt i livet. Ølen safteri (syd i Hordaland) bygger opp en næringslivsvirksomhet med mennesker med behov for sosial omsorg. Ved alle disse virksomhetene er det det menneskelige element som landsbyboerne utgjør som er kjernen, og det er vårt mål at vi, i likhet med de andre organisasjoner i SOR gir et bidrag til å beskytte menneskeverdet.

Rigmor Skålholt

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokalsamfunn!*

SOLGÅRDEN I SPANIA

ET STED FOR REKREASJON UNDER TRYGGE FORHOLD

Vår sommerreportasje skal handle om Solgården – Hacienda del Sol – et norsk ferie- og helsesenter på den spanske middelhavskysten, 35 km nord for havnebyen Alicante, 11 km vest for feriebyen Benidorm og med Villajoyosas gatemiljø, sjarmerende strandpromenade og kilometerlange badestrand som nærmeste bynabo, 3 km unna.

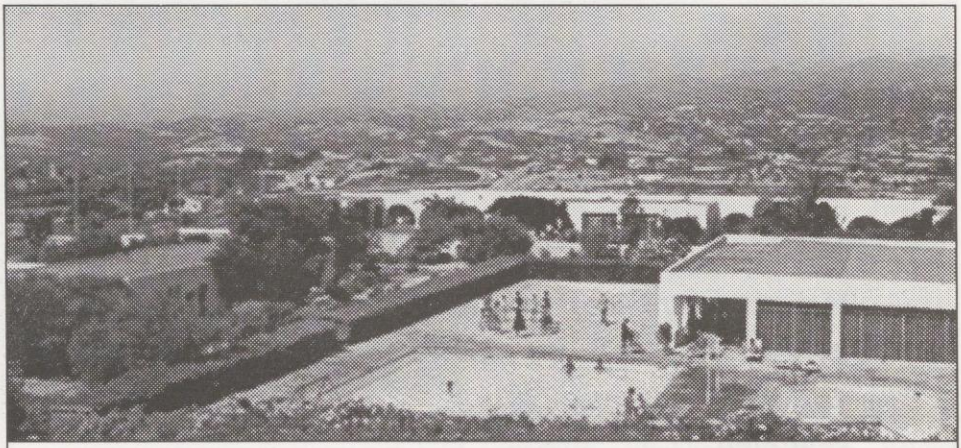
Solgården AL – Andelslaget ferie og helsesenter for psykisk utviklingshemmede, – ble stiftet i Oslo 20. mai i 1968 med det formål å skaffe mennesker med psykisk utviklingshemming et solrikt og helsebringende opphold i Syden.

Gjennom salg av andelsbrev og ved gaver, fikk pionerene skrapt sammen nok penger til kjøp av en 400 mål stor eiendom alt i 1968, og til planlegging og bygging av det som senere skulle fremstå som Solgården.

De første gjestene kom i mars 1972 og den høytidelige åpningen av ferie- og helsesenteret fant sted 1. april samme år Og dermed startet eventyret – et lite stykke Norge på Costa Blancakysten i Spania, som reisemål for tusenvis av nordmenn med behov for rekreasjon under trygge forhold.

EVENTYRET –

er historien om de opplevelser og utfordringer eller fantastiske inntrykk som rundt regnet førtitusen gjester gjennom 22 år har samlet i sitt møte med sydens klima, landskap, kultur og i tillegg alt hva Solgården hadde å by på av trygghet, service, sosial kontakt og adspredelse.

Solgårdens beliggenhet og frie utsikt

Fra parken
CASA IV i bakgrunnen

Eventyret er bevisstheten om den første feriereise, den første flyreise, den første dramatiske opplevelse av kultur- og klimaskifte fra kulde og inneliv i Norge, til sol og uteliv i Spania. Den første reisen som avslørte ferdigheter, og skapte erfaringer som åpnet for nye muligheter med fritt valg av reisemål neste ferie, eller en forsterket drøm om på nytt, neste år, å oppleve Solgården som «mitt sted» for rekreasjon og nye opplevelser.

Dette eventyret avslører den betydning Solgårdens målsetting og pionerenes visjoner fikk for mennesker med psykisk utviklingshemming på sytti- og åttitallet.

Solgården skapte et gjennombrudd – det ble vanlig å planlegge feriereiser til Syden. Første året reiste ettusen personer med psykisk utviklingshemming til et tre ukers opphold ved Solgården.

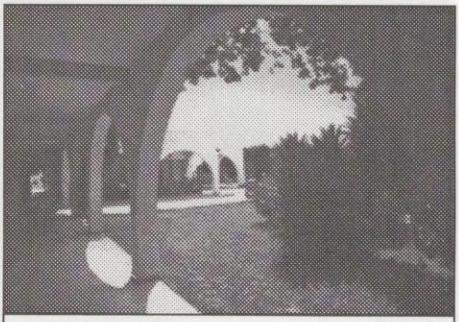
Solgården som et trygt reisemål skapte erfaringer som gav mange, svært mange, mot nok å planlegge feriereiser med andre reisemål: Rhodos, Kreta, Mallorca, ja, reisebyråenes feriekataloger åpnet en ny verden, og Solgården fortsatte sin virksomhet med fullt belegg og ringvirkninger for nye generasjoner av gjester.

Solgården AL passerte sitt 25 års jubileum – i all stillhet – 20. mai 1993, og kunne dermed se tilbake på en periode for etablering og drift av et ferie- og helsesenter som gjennom sin kontinuerlige utvikling står bedre rustet for morgendagens utfordringer enn noen gang tidligere – rekreasjon under trygge forhold.

Hva er Solgården AL og hva er Solgården ferie- og helsesenter. Hva er spesielt og hva er realiteten bak Solgårdens tilbud om rekreasjon under trygge forhold for mennesker med psykisk utviklingshemming, andre funksjonshemmede, rullestolbrukere eller pensjonister som bare er engstelige for feriereiser på egen hånd.

SOLGÅRDEN AL

Solgården AL er et andelslag med 10 000 andeler fordelt på andelshavere over hele landet. Sytti-tallets HVPU-institusjoner og brukere av HVPU

En sval uteplass CASA I

tegnet 2 - 3 000 andeler og ble gjennom alle år ivrige brukere av Solgården.

Den største andelshaveren er Stiftelsen Hacienda del Sol med 4 543 andeler. Pastor Olav Strømme, som var SORs representant i styret fra starten i 1968 til sin død i 1976, og senere Strømmestiftelsen, er sentrale i denne sammenheng.

Solgården ferie- og helsesenter er andelshavernes eiendom og økonomiske ansvar. Solgården er basert på privatkapital og en driftsøkonomi uten offentlig støtte. Dette innebærer at investeringer i nyanlegg og Solgårdens driftsøkonomi, er styrets ansvar.

Andelene gir ikke utbytte og styremedlemmenes innsats er basert på frivillighet. Det er vedtaksfestet at eventuelt driftsoverskudd og gaver skal disponeres for Solgårdens utvikling som ferie- og helsesenter. Gaver er dermed garantert å komme Solgårdens formål etthundre prosent til gode.

Det er gjennom årene investert i tomt, bygninger, uteanlegg, inventar m.v. ca. 26,6 millioner kroner, og bokført verdi ved siste års rapport var ca. 10,6 millioner kroner.

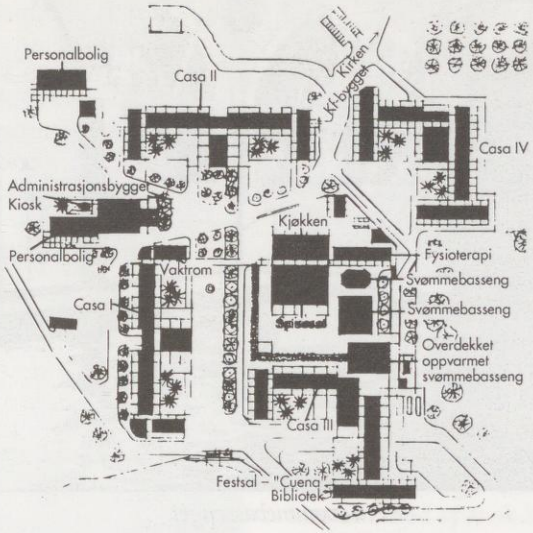
Styrets beretning for 1992 viser at det ble arrangert nitten turer med til sammen 2 401 deltakere (fem av turene ble spesielt tilrettelagt for mennesker med psykisk utviklingshemming). Pris for en to-ukers tur sommeren 1992, lå på kr 6 150,- inkludert full pensjon og utvidet forsikring.

Netto driftsoverskudd i 1992 var kr 133 000,- og mottatte gaver i året beløp seg til kr 365 566,-.

Under den konstituerende generalforsamling i Oslo, 20. mai 1968, ble administrerende direktør Harald Bastiansen i Kommunale Landspensjonskasse, valgt som andelslagets første formann. Som en av initiativtakerne og leder gjennom alle år, fortjener Harald Bastiansen spesiell

CASA II

Grunnriss av SOLGÅRDEN

omtale, langt ut over det vi kan gi plass for i denne sammenheng.

Han er mannen som forener pionerens rolle med dagens lederskap i styret for Solgården AL.

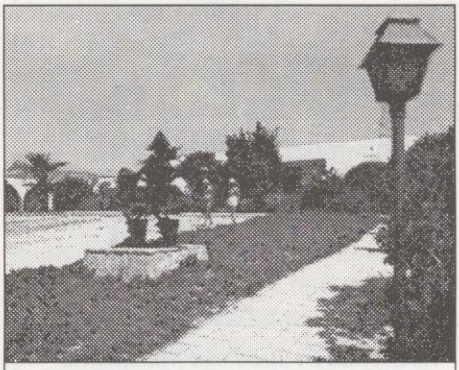
Han er mannen som på slutten av sekstitallet lyttet og ble fanget av den visjon at mennesker med psykisk utviklingshemming ville vokse og utvikle seg i møte med «den store verden» Visjonen var et rikere liv for personer med små muligheter i sekstitallets Norge.

Han var mannen som mestret den vanskelige kunst å omsette visjonen i handling og slik forene gode krefter om den oppgave som ble andelslagets målsetting.

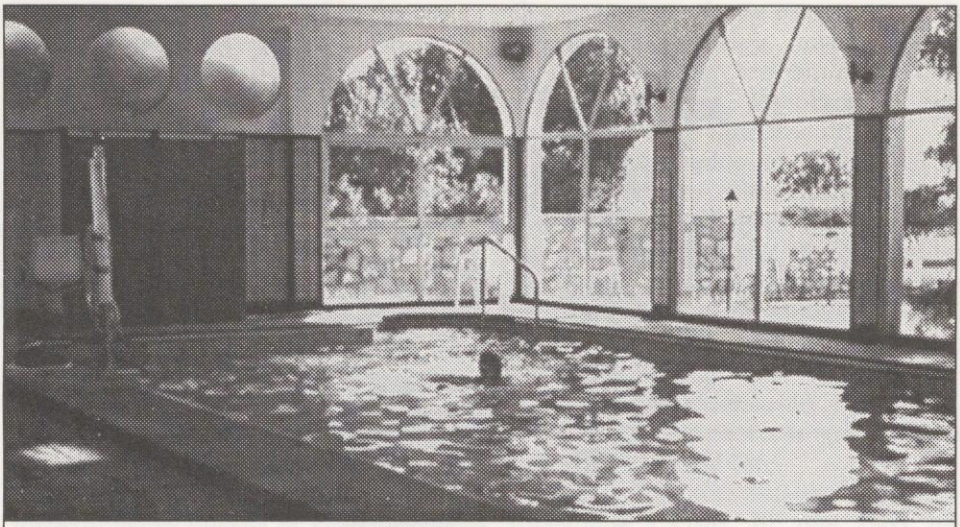
Han var mannen som ledet sine medarbeidere gjennom vanskelige år under oppbygging og perfeksjonering til det resultat Solgårdens gjester opplever i dag.

ET MODERNE FERIE- OG HELSESENTER

Solgården ferie- og helsesenter er et nøkternt og vakkert anlegg med femten bygninger lokalisert til et fritt og åpent område med utsikt mot Middelhavet eller landsdelens spesielle natur og fjellformasjoner.

Fra parken (CASA II i bakgrunnen)

Fra svømmebassenget

Bygninger og parkanlegg er utformet av arkitekt Knut Astrup, brorsønn til kunstmaleren Nikolai Astrup. Kanskje ikke så rart at han har mestret å utforme et anlegg i pakt med de beste tradisjoner i spansk kultur og byggeskikk, samtidig som hensynet til norske gjester med sin spesielle bakgrunn, er vel ivaretatt. Vi møter et stykke Norge i spansk drakt.

Kirken med fri utsikt mot Middelhavet – Costa Blanca

Hovedanlegget består av fire gjestehus med til sammen tolv enheter som foruten både enkeltrom og dobbeltrom, har felles stue, komplett kjøkken, vaskerom og bad/WC for rullestolsbrukere. Midt i anlegget ligger kjøkken og spisesal med stor åpen uteplass/terasse, innendørs og utendørs svømmebasseng og behandlingsrom for fysioterapi.

Solgården regner å ha en samlet kapasitet på inntil etthundreogfemtiseks gjester. Administrasjonsbygget med resepsjon, kiosk og legekontor er plassert sentralt i anlegget. Det samme er festsal, felles oppholdsrom og bibliotek. Hvert bygg har sin uteplass og parkanlegget skaper ytterligere rom for variasjon og trivsel. Hele anlegget er skreddersydd for rullestolsbrukere eller gjester med bevegelseshemming. Alt ligger på samme plan både boliger, servicehus og parkanlegg.

Ca en kilometer unna ligger kirken med stor forsamlingssal som et ekstra tilbud for gjestene. Kirken disponeres

av sjømannsmisjonen og er et møtested for den norske kolonien i området (ca 20 000 nordmenn). I området mellom kirken og Solgården er det nylig utplantet ettusenfemhundre palmetrær med eget vanningsanlegg, en storslått gave som bærer kong Haralds navn. Målet er at palmeskogen skal dekke et areal på 30 dekar.

Inngjerd Brønnmo
Tidligere styrer og mangeårig medarbeider

Eva Astrup Haugli
Adm.direktør

Antonio Soler
Spansk direktør

Hva er så realiteten bak Solgårdens tilbud om rekreasjon under trygge forhold?

Reisen til og fra Solgården arrangeres som fellesreise med fly hvor den enkelte får bistand av norsk personell, og med egne busser fra flyplassen i Alicante til Solgården.

Solgården har både spansk og norsk personell, men alle som yter service direkte til gjestene snakker norsk.

Helsetjenester blir formidlet av norsk lege og norske sykepleiere. I tillegg er det tilsatt en spansk tilsynslege som snakker norsk etter et ti års opphold i Norge. Tilsynslegen har god kontakt med spansk helsevesen.

Utflukter blir arrangert i Solgårdens buss med norsk reiseleder.

Solgården har norsk kjøkkensjef som sørger for at alle måltider er tilpasset norske mattradisjoner. Solgården kan trygt tilby full pensjon i visshet om at gjestene vil bli tilfreds med kjøkkenet sine tjenester.

Solgårdens administrerende direktør, ergoterapeut Eva Astrup Haugli er en dyktig vertinne med sans for hva rekreasjon under trygge forhold bør innebære av oppfølging og støtte til den enkelte av gjestene.

Rapports medarbeidere opplevde Solgården i slutten av juni, hvor St. Hans -feiringen ble høydepunktet med jonsokbål og underholdning. Solgårdens ansatte var selv aktører og gjestene var i storform.

Under en ukes opphold, var det enkelt å registrere at gjestene betraktet Solgården som et ideelt reisemål og at stedet var spesielt velegnet for personer som hadde vanskelig for å tilpasse seg et «tradisjonelt turistopplegg» i Syden.

Fra St. Hans feiringen

Det å kunne veksle etter eget ønske mellom «skjermet» opphold på Solgården og turer på egen hånd i nærliggende byer og utfartssteder, ble oppfattet som særdeles verdifullt og trygt for den enkelte deltager.

Solgården kan anbefales – spesielt for førstegangsreisende og for personer som er engstelige for «å bli alene». Vi møtte en som ferierte på Solgården for tjueniende gang og som planla nye besøk.

Det er hevet over tvil at Solgården har spesielle fortrinn i forhold til personer med atferdsavvik og psykiske lidelser eller personer med spesielle fysiske handikap som i utgangspunktet føler seg usikre i forhold til fritt valg av reisemål.

Vi møtte mange med slike problemer og som opplevde Solgården som en trygg base for sitt ferieopphold i Syden.

SOLGÅRDEN SOM MORGENDAGENS TILBUD

Solgården vil utvikle seg videre, perfeksjonere sine tilbud, bli stadig mer profesjonelle både innenfor helsebyggende arbeid og i forhold til gjestenes ulike behov for aktivisering, sosial kontakt og nye opplevelser.

En opplever at satsingsområdet i første rekke må være utvikling av nye tilbud innenfor rehabilitering, spesielt med vekt på fysio- og ergoterapi. Mulighetene for ekspansjon er store, men opplegget må tilpasses det norske regelverk og refusjonsordninger. Eller kanskje det finnes fornuftige ordninger gjennom alternativ organisering som utgangspunkt for morgendagens tilbud.

St. Hansaften 1993

De første 25 år er tilbakelagt. Vi har gitt noen glimt av et ferie- og helsesenter i utvikling. Måtte fortsettelsen styres av de samme ambisjoner til beste for alle som har behov for rekreasjon under trygge forhold.

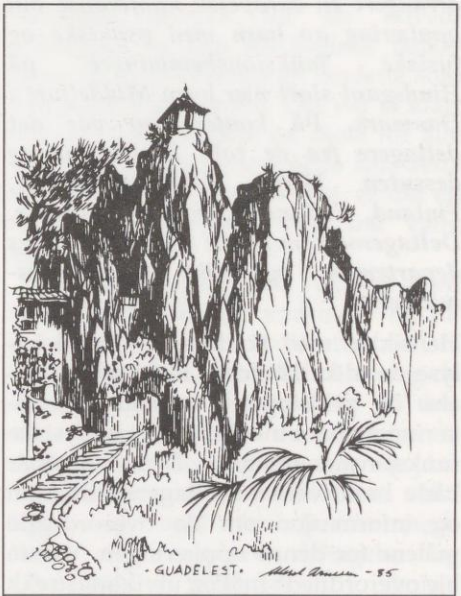
LYKKE TIL!

Ønsker du nærmere opplysninger om SOLGÅRDEN? ta kontakt med

SOLGÅRDENS KONTOR
Drammensveien 10
0255 OSLO
Tlf. 2243 0283 Telefax 2243 0284

Ny adresse og nye telefon- og faxnr. fra 1. november 1993

SOLGÅRDENS KONTOR
Fridtjof Nansens Plass 9
0160 OSLO
Tlf. 2242 7860 Tlf./Fax 2242 7864

GUADELEST – et populært utfartssted

EUROPEISK KONFERANSE OM OPPLÆRING AV BARN MED PSYKISKE OG FYSISKE FUNKSJONSHEMMINGER

AV THOMAS NORDAHL

SORs utsendte medarbeider, Cand ped. Thomas Nordahl, arbeider i styret for statlige regionale spesialpedagogiske kompetansesentre. Han har arbeidet innen ulike deler av skoleverket, fra lærer i grunnskole og voksenopplæring til utredningsarbeid i Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

I tidsrommet 22 - 26 mai 1993 ble det arrangert en europeisk konferanse om opplæring av barn med psykiske og fysiske funksjonshemminger på Hindsgavl slott nær byen Middelfart i Danmark. På konferansen var det deltagere fra de tolv EF-landene og dessuten Norge, Island, Sverige, Finland, Estland, Latvia og Litauen. Deltagerne kom fra de enkelte landenes departement og ulike universitetsmiljøer.

Hensikten med konferansen var å belyse de ulike landenes ideologi, forståelse og prinsipper i forhold til opplæring av barn med psykiske og fysiske funksjonshemminger. Dette innebar både beskrivelser av dagens situasjon og informasjon om de overordnede målene for denne opplæringen. Videre ble overordnede mål og utviklingstrekk vedrørende EF's resolusjon av mai 1990 om integrering av barn og unge med ulike funksjonshemminger i det ordinære skoleverket diskutert i forhold til krav dette stiller skolesystemet.

Et siste og avgjørende mål for konferansen var å vurdere mulighetene for å etablere bedre rammevilkår for utveksling av informasjon, kunnskap og erfaring mellom alle landene i Europa innenfor opplæring av barn med ulike funksjonshemminger.

UTVIKLINGSTREKK INNEN EF

Redegjørelsen for EF's overordnede mål innenfor det spesialpedagogiske feltet ble foretatt av Bernard M Wehrens, leder for avdelingen for mennesker med funksjonshemminger innen EF-kommisjonen. Wehrens la sterk vekt på å understreke at det innen EF arbeides aktivt og målrettet for en lik rett til utdanning for alle uansett den enkeltes evner og forutsetninger. Videre at utdanningen skal foregå under best mulige forhold og være tilpasset den enkelte.

En viktig skillevei i EF innenfor opplæring av barn med psykiske og fysiske funksjonshemminger var i følge Wehrens EF-resolusjon fra mai 1990. I denne resolusjonen fastslås det at det er et mål for medlemslandene å arbeide for integrering av spesialundervisning innenfor det ordinære skolesystemet. I flere land har denne resolusjonen ført til en økende støtte til det spesialpedagogiske feltet, og en sterkere vektlegging av integrering innenfor det

ordinære skolesystemet. I enkelte land har denne resolusjonen og det langvarige forarbeidet til den, bidratt til en omstilling fra institusjoner for barn med ulike funksjonshemminger der det ikke ble gitt noen form for opplæring til opplæring av disse barna innenfor det ordinære skoleverket.

Innenfor EF er det iverksatt en rekke program for å realisere målet om integrering av spesialundervisning innenfor det ordinære skoleverket. Det er her særlig grunn til å nevne HELIOS II. Dette er et program som skal bidra til at funksjonshemmede skal kunne leve et så fritt og selvstendig liv som mulig i det åpne samfunnet. Dette gjøres ved at det etableres en rekke samarbeidsprosjekt mellom alle medlemslandene der hensikten er å utveksle erfaringer og kunnskaper om en rekke ulike forhold vedrørende funksjonshemmedes liv og muligheter på alle plan i samfunnet. Skolesektoren er et særlig viktig område innen dette utviklingsprogrammet.

Sett utenfra er det nok grunn til å hevde at Danmark har vært en vesentlig pådriver for denne utviklingen innen EF. Danmark har som de andre skandinaviske landene et overordnet mål om at funksjonshemmede skal leve så normalt som mulig innenfor vårt fellesskap, og kunne ta del i de ordinære tiltak og tjenester som finnes i samfunnet. Dette ideologiske synspunktet ligger nå også til grunn for EFs politikk, selv om enkelte av medlemslandene har lang vei for å kunne realisere det.

Wehrens kom også inn på en del prinsippielle forhold vedrørende EF's strategier innen skole- og sosialpolitikk i forhold til funksjonshemmede. Disse prinsippene er særlig viktige sett i lys av den EF-debatten vi har i Norge. Han understreket at det innen dette området ikke var aktuelt med noen sentral styring fra Brüssel i form av egne direktiver. Fra kommisjonen sin side var det lagt opp til at hvert land skulle ha stor frihet til å utforme sine egne lover og forskrifter innen dette området. Men at disse lovene skulle bidra til å realisere målene om integrering og deltagelse i det åpne samfunnet. Denne styringen gjennom overordnede mål fra EF sin side med stor grad av frihet på nasjonalt nivå ble av Wehrens benevnt som «kald harmonisering».

Hovedprinsipper i det spesialpedagogiske feltet i Europa

En skole for alle kan sies å være et samlende uttrykk for de hovedprinsipper og den ideologiske tankegang som ble vektlagt av landene som deltok på konferansen. Det var et klart uttrykt mål å utvikle en skole for alle der også funksjonshemmede kan delta og få en tilpasset opplæring, er det en rekke forutsetninger som må være tilstede.

Det ble i særlig grad vektlagt at en skole for alle krever endringer og tilpasninger i den ordinære skolen. Skolen må til enhver tid tilpasse seg de elever som er i skolen. Bare på den måten kan vi utvikle en integrerende skole som Dr Seamus Hegarty uttrykte det. En inkluderende skole som vektlegger at også funksjonshemmede elever skal oppleve deltagelse og tilhørighet i fellesskapet i skolen. Jørgen Hansen fra Utdanningsdepartementet i Danmark understrekte sterkt betydningen av en skole for alle ved å påpeke at en skole uten

funksjonshemmede elever ikke er en normal skole.

Integrering av spesialundervisning i det ordinære skoleverket blir derfor ikke et spørsmål om hvordan vi integrerer funksjonshemmede elever, uttrykte Jørgen Hansen videre. Det blir mer et spørsmål om hvordan vi utvikler skolen. Søkelyset bør i noen grad flyttes fra de funksjonshemmede elevene til hvordan skolen møter disse elevene.

Skal skolen lykkes i å gi funksjonshemmede elever en opplæring i samsvar med deres egne evner og forutsetninger er det av avgjørende betydning at kompetanse finnes i skolen. Dette synspunktet ble sterkt vektlagt av skolepsykolog Ole Hansen som har arbeidet sentralt i EF sitt HELIOS-program. For at skolen skal kunne møte elevenes særskilte behov er det én forutsetning å utvikle kompetanse i det ordinære skoleverket. Ole Hansen så for seg tre utviklingstrekk i tida framover som det er avgjørende viktig at skolen og læreren forholder seg aktivt til:

1) Internasjonalisering med økt mulighet til informasjon fra andre land.
2) Læreren vil selv være med på å utvikle kunnskap, ikke bare innhente kunnskap (demonopolisering av kunnskap).
3) Endring av lærerrollen til en mer aktivt utviklende profesjonsutøver.

Med bakgrunn i dette synspunktet fryktet Ole Hansen utviklingen av alle ulike former for spesialpedagogiske ressurssentre. Han uttrykte at det var en fare for at disse sentrene ville bidra til at kompetansen ble tatt ut av det ordinære skoleverket, og at disse ressurssentrene i større og større grad kom til å gi opplæring til funksjonshemmede elever selv. Dette er en problemstilling vi bør ta på alvor i Norge i tilknytning til den videre utvikling av de 19 statlige spesialpedagogiske kompetansesentra vi nå har etablert.

Ut fra innleggene og debatten på konferansen kan det være grunn til å hevde at det i Europa er en felles enighet om overordnede ideologiske prinsipper. Disse prinsippene kan sies å være at alle har en lik rett til utdanning, og at funksjonshemmede barn og unge skal få denne opplæringen innenfor den ordinære skolen. I tillegg til dette kom også likeverdsprinsippet sterkt fram. Det ble vektlagt at hvis intensjonen er å gi alle elever like muligheter så må vi også kunne behandle barn og unge ulikt. Det vil si at funksjonshemmede elever eller andre grupper av elever med særskilte behov da må få mer ressurser til opplæring enn andre elever.

Det videre europeiske samarbeidet

På bakgrunn av presentasjonene og debatten konkluderte konferansen med at det er behov for en mer systematisk utveksling av erfaringer og kunnskaper innen det spesialpedagogiske feltet i Europa. I en egen resolusjon fra konferansen ble det enighet om at de deltagende landene skal arbeide aktivt for å etablere et forum som skal ha ansvar for innholdet og framdriften i det som kan kalles et europeisk informasjonssamarbeid i spesialpedagogikk.

Det vil være flere felt hvor samarbeid mellom ulike land vil være nødvendig og hensiktsmessig. Eksempler på dette er; forskningsresultater og forskningsstrategier innen spesialpedagogikk, koordinering av

inovasjonsarbeid i skoler, fjernundervisning av lærere, utvikling av et europeisk kunnskapssenter og en felles europeisk konferanse innen feltet hvert annnet år.

Det europeiske informasjonssamarbeidet i spesialpedagogikk som ble foreslått i denne resolusjonen fra konferansen skal arbeide i tilknytning til og i forståelse med EF, Europarådet, Nordisk råd, OECD, EFTA. Rådet for de baltiske statene og framtidige samarbeidsorganisasjoner i utdanningsfeltet i Øst–Europa. For å få realisert dette informasjonssamarbeidet fikk EF ansvar for å nedsette en arbeidsgruppe med representanter fra EF-landene, de nordiske land, de baltiske stater og om mulig andre øst–europeiske land.

BØKER/HEFTER/INFORMASJONER

VEILEDERHEFTE

Voksenopplæringsforbundet (Vofo) i Nord-Trøndelag gir nå ut et hendig verktøy for frivillige lag og foreninger. «Veiledning - Kurs/tiltak - Funksjonshemmede» heter heftet som er på 27 sider. Her får du nyttig informasjon om å legge forholdene til rette for personer med funksjonshemminger. Heftet gir nyttige tips også til dem som bare arbeider med utviklingshemmede.

Heftet koster 25 kroner og kan bestilles hos Vofo i Nord-Trøndelag på telefon 0774 1000 eller på telefaks 0774 1320.

IDÉ-HEFTE

NFPU Østfold har med bakgrunn i egne erfaringer laget et ide-hefte om å tilrettelegge kurs- og voksenopplæringstilbud for utviklingshemmede. Her kan du lese om opplæring og utvikling som mål, om samarbeid mellom brukere og kommunen, om spesielle hensyn som bør/må tas og om samarbeidet med foreninger og lag.

Heftet «Kurs og voksenopplæringstilbud – Ideer om tilrettelegging for mennesker med psykisk utviklingshemming» koster 20 kroner og kan bestilles fra NFPU Østtold på telefon 6931 8465 eller på telefaks 6931 8790.

ET FØRSTE SKRITT...

«Et første skritt» er hovedtittelen på et hefte som Diakonstiftelsen Lillebo har gitt ut for å hjelpe mennesker med utviklingshemming. Konsulent Sølvi Dahle i Diakonstiftelsen har skrevet teksten til heftet som er på atten sider. Her heter det blant annet at «Som enkeltmennesker har vi en meget viktig oppgave i å spre opplysning og positive holdninger når det gjelder psykisk utviklingshemming. Vi har alle ansvar for å medvirke til at mennesker føler seg velkommen og inkludert i et fellesskap vi selv er en del av.»

Heftet koster 25 kroner og kan bestilles fra Diakonstiftelsen Lillebo, telefon 0471 5931

PROSJEKTET LIVSKVALITET OG NYE LIVSFORMER FOR PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE I LOKALSAMFUNNET

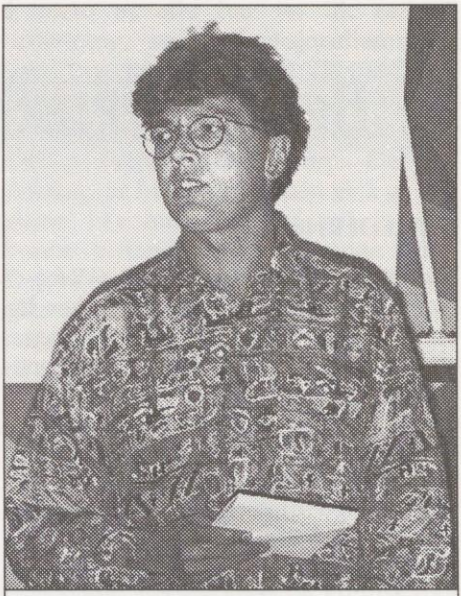
Rapport har i nr. 1/93 orientert om det fellesnordiske prosjektet «Livskvalitet og nye livsformer for psykisk utviklingshemmede i lokalsamfunnet. Prosjektet som gjennomføres med støtte fra Nordisk Ministerråd, har sitt hovedsete, sekretariat, i Socialt Udviklingscenter Storkøbenhavn (SUS) med Per Holm som prosjektleder. Norsk koordinator er Steinar Bergh, Rådet for funksjonshemmede. Prosjektet har som hovedmålsetting gjennom organisert samarbeid, å skape et nordisk nettverk som står for erfaringsutveksling og stimulerer til utviklingsarbeid og forskning.

Rapports medarbeider fikk delta pa prosjektets 2. Nordiske konferanse på Marholmen nord for Stockholm, 4. - 6. juni 1993.

Konferansen samlet 76 deltakere fra de nordiske land, hvorav 19 deltakere var påmeldt fra Norge.

Programmet vekslet mellom foredrag i 3 plenumsamlinger og diskusjoner i 3 parallelle temagrupper. Konferansen avsluttet med plenumsamling for oppsummering og planlegging av arbeidet fram til 3. Nordiske konferanse, Røros, 18.-20. mars 1994.

Såvel foredragsholderne som diskusjonene i temagruppene, skapte et spennende innhold i konferansen med interessante perspektiv for prosjektet og utviklingen i de nordiske land, som er prosjektets utgangspunkt og felles referanseramme. Selv om reformprosessen i de nordiske land har markerte nasjonale særtrekk, er retningen den samme. Mål og ambisjoner er sammenfallende. Dette gir et unikt utgangspunkt for erfaringsutveksling i prosjektet. Følgende aktuelle glimt fra våre naboland illustrerer dette.

Per Holm
Prosjektleder – Danmark

Finland

Statsandelsreformen av 1992 som står for endringer i statlige overføringer fra spesialomsorgdistriktet (sentralinstitusjonene) direkte til kommunene, er krumtappen i den finske reformprosess som har kommunalisering og institusjonsavvikling som hovedtema. (Plasstallet i sentralinstitusjone er fra 1983-92 redusert fra 5 900 til 4 100 og målet er ytterligere reduksjon til 3 500 i 1996).

Institusjonsavviklingen går langsomt, men sikkert. Den rådende omsorgskultur i Finland problematiseres sterkt og utviklingshemmedes muligheter for sysselsetting står sentralt i dagens debatt.

Sverige

Fra Sverige fremheves den nye rettighetsloven som trer i kraft fra 1 januar 94. Loven som omfatter alle funksjonshemmede, fastsetter bl.a. retten til personlig assistanse, utbygging av habiliteringsvirksomheten og en utvidet støtte til små og mindre kjente handikap-grupper. Loven kompletterer de rettigheter den enkelte har gjennom annen lovgivning. Personlige rettigheter er detaljstyrt, mens utformingen av tiltak og tjenester er et kommunalt ansvar.

Den svenske debatten er preget av aktuelle tema som: Privat eller offentlig omsorg, selvbestemmelsesrett og kompetanseutvikling. Spesielt debatten om privat eller offentlig omsorg engasjerer ettersom loven åpner adgang for konkurranse, privat initiativ, alternative løsninger etc. Nok et tema er derfor blitt svært så aktuelt: Kvalitetssikring/kvalitetskontroll. Sverige regner med at alle institusjonsplasser spesielt tilrettelagt for utviklingshemmede, er avviklet innen år 2000.

Danmark

I Danmark har servicen for mennesker med handikap de senere år vært inne i en omstillingsprosess. Særlovgivningen er i stor grad opphevet og handikappede betjenes i høyere grad enn tidligere av de ordinære instanser for offentlig service. Institusjonstilbudene er i stigende grad endret til tilbud om veiledning og bistand ved etablering i lokalmiljøet.

Det rapporteres fra Danmark om en rekke aktuelle forsøksordninger og «en mosaikk af nye initiativer», dels stimulert av statlige bevilgninger og dels av aktuelle lokale problemstillinger, som f.eks.

- I takt med utflyttingen fra institusjon, etablerer utviklingshemmede som andre, i stadig stigende grad parforhold, stifter familie og får barn. For noen betyr dette problemer og dermed utvikles debatten om brukbare metoder for støtte og rådgivning.
- I forbindelse med den stigende integrering i lokalsamfunnet, er det viktig at det skjer en løpende evaluering av om tilbudene har tilstrekkelig omfang og kvalitet. Det er derfor aktuelt å opprioritere debatten om kvalitetssikring og å utvikle metoder for kvalitetsstyring og sikring.

Til venstre
Frank Ulmer Jørgensen
Lev-Danmark
Foreldrerepresentant
i referansegruppen

Til høyre
Steinar Bergh
Rådet for funksjoshemmede
Norsk prosjektkoordinator

DET NORDISKE FELLESPROSJEKTET OMFATTER 54 NASJONALE PROSJEKTER INNENFOR 3 TEMAGRUPPER:

Tema A: Den utviklingshemmede i lokalsamfunnet (20 prosjekter)

Tema B: Selvråderett (selvforvaltning) og livskvalitet (22 prosjekter)

Tema C: Kommunikasjon (12 prosjekter)

Norge deltar med 11 prosjekter fordelt under temagruppe A, B og C med henholdsvis 5, 4 og 2 prosjekter.

På konferansen i Marholmen ble diskusjonen organisert innenfor de samme 3 temagruppene.

TEAMAGRUPPE A DRØFTET FØLGENDE PROBLEMSTILLINGER/HOVEDTEMA:

1. Utviklingen i de nordiske land går i retning av at utviklingshemmede ikke skal leve et «særligt» og institusjonalisert, men et alminnelig liv i et vanlig lokalmiljø. Spørsmålet er derfor, hvordan kan vi skape overskuelig, inspirerende og givende nærmiljø for utviklingshemmede?
2. Den helhet som en sentralinstitusjon utgjorde med hensyn til tilbud om f.eks. undervisning, arbeid og fritidsaktiviteter, er i ferd med å bli avløst av et nettverk av instanser som skal samarbeide. Hvordan kan vi utvikle samarbeidet mellom sektorer og samarbeidet mellom nivåer – kommunalt, fylkeskommunalt, og statlig – og hvilke barrierer må fjernes?

Problemstillingene skulle drøftes ut fra følgende synsvinkler:

- Utvikling av vekstmiljøer i lokalsamfunnet.
- Utvikling ovenfra i form av tverrfaglige og tverrsektorielle helhetsprosjekter.

TEMAGRUPPE B DRØFTET FØLGENDE PROBLEMSTILLINGER:

Utviklingen i de nordiske land har ført med seg nedbygging av de store institusjonene og fysisk integrering i eksisterende bomiljø og kulturelle tilbud. I denne prosessen har den utviklingshemmede mistet det nettverk og den særlige «handikapkultur» som var etablert i institusjonene - mange står nå i et tomrom hvor nye nettverk skal etableres i lokalsamfunnet og hvor mulighetene for å skape nye miljø på den utviklingshemmedes egne premisser, er mindre, spørsmålet blir derfor:

- Hva legger vi i begrepene normalisering og integrasjon - og er det nettopp dette vi skal trakte etter?
- Skal det stadig være mulig å skape subkultur på de utviklingshemmedes egne betingelser - og i så fall, hvordan skal/kan dette gjøres?
- I kjølvannet av normaliserings- og integreringsdebatten er det oppstått nye begreper som livskvalitet, selvråderett (selvforvaltning), brukerinnflytelse og medbestemmelse som det viktigste i omstillingsprosessen og tilbudet til de utviklingshemmede.

Hva legger vi i begrepene? Er det opp til den enkelte profesjon å definere innhold og så handle deretter? Eller er det mulig å finne fram til definisjoner og begreper som en felles ramme for politisk, organisatorisk og profesjonell praksis i forhold til den enkelte bruker?

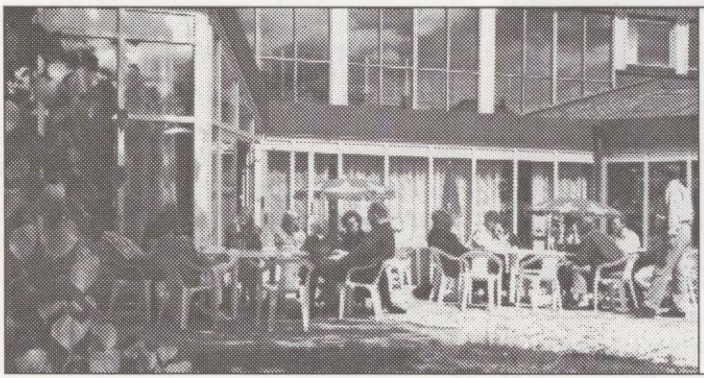
TEMAGRUPPE C OM KOMMUNIKASJON

ble organisert som en «Workshop» med følgende arbeidsmål:

- å belyse kommunikasjonsbegrepet ut fra forskjellige aspekter med tanke pa å fremme den gjensidige forståelse.
- å belyse de nødvendige trinn i utviklingen av kommunikasjon med tanke på redskaper for å beskrive praksis.

Dette ut fra den erkjennelse at det i de nordiske land finnes en omfattende og mangfoldig erfaring – hvor man har lykkes og mislykkes (!) – med utviklingstiltak i kommunikasjon.

Det nordiske livskvalitetsprosjektet har som sin største visjon å systematisere erfaring og gjøre denne tilgjengelig for alle. Dette gjelder også innenfor delområdet kommunikasjon. Skal vi lykkes med dette, trenger vi gode «case-beskrivelser» og en felles metodikk for erfaringsutveksling.

«Kaffepause»

Prosjektets 2. Nordiske Konferanse hadde ikke som mål å formulere konklusjoner, men å stimulere en samfunnsprosess gjennom koordinering av 54 ulike prosjekter i de nordiske land, alle med overskriften: *Livskvalitet.*

Samlingen ble derfor en sterk manifestasjon av de muligheter for nytenkning og utvikling som felles nordisk erfaringsutveksling kan føre med seg.

I denne sammenheng får f.eks. et avgrenset og lokalt utviklingsprosjekt både en nordisk betydning og et tilfang av ideer som tjener prosjektet og dermed én ny erfaring.

Informasjonsprosjektet i Namsos Kommune

For å illustrere nytteverdien av et fellesnordisk samarbeid, presenterer vi en konferansedeltaker og et lokalt prosjekt under temagruppe B.

Prosjektleder Karin E. Aune, Namsos, var aktiv deltager i konferansen. Hun var opptatt av erfaringer i andre prosjekter og å formidle egne erfaringer samtidig som hun fikk drøfte aktuelle problemstillinger og synspunkter knyttet til sitt eget prosjekt.

Kari E. Aune
Prosjektleder/kontaktperson – Namsos

Informasjonsprosjektet i Namsos Kommune er beskrevet slik:

Ansvarsreformen, med nedleggelse av institusjonsmiljøene og oppbygging av kommunale tiltak og tjenester, stiller store og tildels endrede krav til informasjon.

Innenfor institusjons/særomsorgssystemet ordnet personalet i stor grad opp for den enkelte, og informasjon til brukerne var derfor ikke så høyt prioritert.

Ansvarsreformen har radikalt endret på disse forholdene. De fleste voksne med psykisk utviklingshemming i Namsos bor nå i egen leilighet/bofellesskap med eller uten personalbistand. En grunnleggende forutsetning for å mestre dette, er å være informert om forhold som virker inn på egen livssituasjon og derved ha mulighet for å innrette seg på/påvirke disse. F.eks. er vi alle helt avhengig av å være orientert om endrede åpningstider i butikken, vann/strømutkoblinger m.m. De fleste personer med p.u.h. har lese/skriveproblemer og kommunikasjonsproblemer av varierende grad. Dette innebærer store vansker med å nyttiggjøre seg ordinære informasjonskilder samt selv å kommunisere behov.

Målsetting

Hovedmålsetting for de tiltakene, som er startet i Namsos kommune, er å tilrettelegge generell og spesiell informasjon og opplæring, slik at brukerne kan planlegge og mestre sin hverdag på en måte som skaper trygghet. Dette mener vi i neste omgang vil bety økt livskvalitet for den enkelte.

Gjennom deltakelse i det nordiske samarbeidsprosjektet, ønsker vi å videreutvikle disse tiltakene, hente nye ideer inn og bidra med de erfaringer vi selv har gjort i prosjektutviklingen.

Tiltakene

Ut fra overstående problemerkjennelse og målsetting, har Namsos kommune iverksatt følgende tiltak:

- Kurs i samfunnskunnskap for de som flytter i egne boliger med ukentlig videreføring etter flytting (Fredagstreffen).
- Tilrettelagt orientering ved Valg med deltakelse fra politikere (paneldebatter med spørsmål fra brukerne).
- Spesielt tilrettelagt nyhetsinformasjon - ukentlig gjennomgang av aviser (avisklubben).
- Ukentlig program med og for personer med p.u.h. i nærradioen (Torsdagskaffen).

Det planlegges videre:

- Tilrettelagt trafikkundervisning i samarbeid med Namdal politikammer og Namdal trafikkskole.
- Tilrettelagt informasjonsmateriell (video m.m.)/kurs om selvbestemmelse, seksualitet og privatøkonomi i samarbeid med fylkeslegen, fylkesmannen og Vernepleierutdanninga i Namsos.

Det er helt nødvendig at tilretteleggingen av informasjonen skjer i nært samarbeid med de som normalt er informasjonsansvarlige innenfor de enkelte områder. Som det går fram foran, er disse derfor nære samarbeidspartnere i utvikling og drift av tiltakene.

Kommunen har hatt kontakt med Nord- Trøndelagsforskning og Vernepleierutdanninga i Namsos, som ønsker å delta med evaluering for å se effekten av tiltakene.

Sekretariatet står til tjeneste

For nærmere informasjon har sekretariatet utarbeidet en fullstendig prosjektoversikt, datert mai 1993, som også gir opplysninger om adresser/telefon til prosjektledere/kontaktpersoner.

I tillegg blir det utsendt et fyldig nyhetsbrev, 3 - 4 ganger årlig, som skal medvirke til å skape nettverk og formidle erfaringer.

Du kan få tilsendt prosjektoversikten, nyhetsbrevet og eventuelt andre opplysninger ved henvendelse til:

Sosialt udviklingssenter Storkøbenhavn
Brolæggerstræde 11, 2
DK - 1211 KØBENHAVN k

Tlf. + 45 3393 4450 Fax + 45 3393 5450

eller til:

Steinar Bergh
(norsk prosjektkoordinator)
Rådet for funksjonshemmede,
Boks 8192 DEP, 0034 OSLO

Tlf. 2234 8559 Fax 2234 9579

Rapports medarbeider vil på de neste sidene presentere nok et glimt fra prosjektets 2. nordiske konferanse, nemlig sammendrag av professor Mårten Søders foredrag.

OMSORGSIDELOGIER I FORANDRING

«I dag befinner vi oss i et brytningspunkt der det er store forandringer i samfunnet hvor man går bort fra det velferdsstaten står for mot en ny individualisme», sa professor Mårten Søder i sitt innledningsforedrag på Marholmen med hovedtittel: «Normalisering og integrering – omsorgsideologier i et samfunn i forandring.»

Budskapet ble presentert med henvisning til to forskningsprosjekter:

1 INSTITUSJONSPROSJEKTET

Hovedoppgaven var å få rede på utviklingstrekk innen institusjonsomsorgen for mennesker med psykisk utviklingshemming fra begynnelsen på 80-tallet.

Mårten Søder

Professor Mårten Søder oppdaget snart at alle ledende ideologer, var svært opptatt av normalisering og interering og at dette hadde oppstått som en reaksjon på de tradisjonelle institusjonene og fremmet som kritikk.

Samtidig som han fikk den oppfatning at alle var for normalisering og integrering og at ingen lenger ville ha disse «hämska» institusjonene, var man underlig nok igang med å bygge nye institusjoner som man ikke hadde bruk for.

PARADOKSET STOD KLART

Hvorfor holdt man fortsatt på å bygge institusjoner som var så dårlige?

Dette var bakgrunnen for at Mårten Søder ønsket å gå dypere i problemstillingene. Han ville undersøke på hvilket grunnlag institusjonene fra begynnelsen av ble til.

Hvordan har man resonnert når man begynner å bygge institusjoner og hvorfor har man vært kritisk mot dem samtidig som man bygger flere?

Mårten Søder trakk den historiske linjen gjennom 4 utviklingsperioder fra pionerperioden på 1860-tallet til århundreskiftet gjennom et brudd i denne forståelsen som forårsaket en ny retning som kan kalles Sosialdarwinismen, etablert hovedsaklig i mellomkrigstiden. Det neste brudd skjedde etter den 2. verdenskrig og henger blant annet sammen med utforming av lovverket i Sverige.

Siste periode kaller Mårten Søder opprustningsperioden der man gjennom lovregulering styrer ressurser til dette området. Men opprustningen skjer utfra den tradisjonelle institusjonstenkningen. Vi får penere, mer moderne og strømlinjeformede institusjoner.

Dette er perioden fram mot midten av 70-tallet, hvor man begynner å snakke om normaliserings- og integreringsprinsippet. Denne svingningen kjennetegnes ved at man blir kritisk mot institusjonene.

Man etablerte da en ny forståelse som etter hvert leder fram til den som vi faktisk har idag.

Det er ulike måter å se denne utviklingen på og forklare hvordan disse svingningene oppstår.

Mårten Søder presenterte med overbevisning én forklaringsmodel, som står nederst på denne siden.

«En horisontal tidsakse som illustrerer samfunnet over tid. Siden tenk deg et samfunnsproblem i virkelighetens verden.

Man setter igang å definere problemet som må gjøres noe med. Det må løses. Det kan være ildsjeler som har fått øynene opp for psykisk utviklingshemmede som ikke får noe tilbud eller som blir vannstelt i sitt hjemmemiljø. Ildsjeler har sett et problem og tar hånd om barnet i en institusjon.

Når problemet er etablert, utvikles etter hvert et mer generelt perspektiv, som sier at psykisk utviklingshemmede har rett til oppfostring på institusjon. Man er da blitt mer abstrakt og utviklingshemmede blir titulert som en gruppe. «Hva skal man gjøre med denne gruppen?»

Denne abstraksjonsprosessen mener jeg fortsetter helt til man har utviklet noe vi kan kalle en ideologi.

Ideologi kjennetegnes med at den blir enda mer abstrakt, enda fjernere fra samfunnet og de konkrete problem som finnes. Og ideologien er mer forenklet, mer dualistisk, man tenker svart og hvitt.

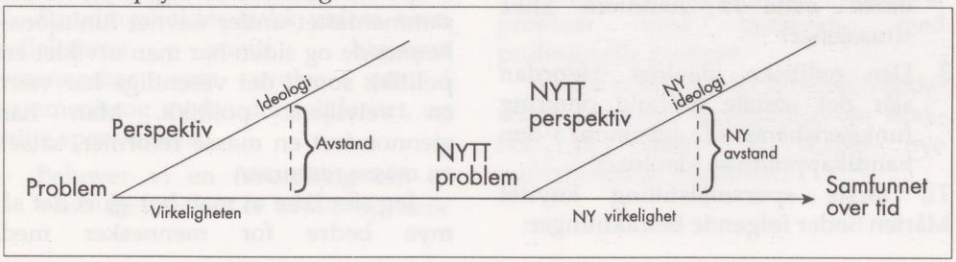
Men når man er kommet så langt, kommer man raskt inn i en problematisk situasjon, ideologien blir abstrakt fordi den svarer dårlig til de konkrete problemene i samfunnet.

Dette er det ene problemet.

Det andre problemet er: Samfunnet, virkeligheten, har forandret seg i løpet av denne tiden. Det er ikke det samme samfunnet som vi hadde. Det betyr at ideologien passer dårlig for de problem som senere har oppstått. Denne forståelsen ses i sammenheng med en historisk utvikling. Problemene kan ikke løses med denne type ideologi.

Som forsker mener jeg vi befinner oss i et slikt bristepunkt. Det som skjer, er at man definerer om problemet, man definerer problemet på en ny måte og utvikler litt etter litt et ny ideologi.

Vi skal overføre dette til normaliseringsideologien direkte, for å se hva det handler om. Hvordan

normaliserings- og integreringstankene ble løst, var segregeringens problem eller tradisjonelle institusjoners problem.

Man ville altså bort fra institusjonene av ulike grunner, de var ikke bra, de var inhumane og hadde svake resultater. Det fantes altså et konkret problem i bunnen. Problemet ble forsøkt utviklet gjennom dette perspektivet som man kaller normalisering og integrering. Dette perspektiv mener jeg de utviklet videre til en abstrakt ideologi som passer ganske dårlig med de samfunnsproblem vi har å løse idag. Dermed får vi et stort gap mellom den ideologien vi har og de konkrete problem mennesker med psykisk utviklingshemming og andre funksjonshemmede står overfor.»

2 Prosjekt om funksjonshemmedes sosiale innhold

Mårten Søder påpeker at man er ute etter tre ulike måter å studere det sosiale innhold.

1 Å studere holdninger – altså forestillinger om individer. Hva er det for forestillinger vi har og hvordan reagerer vi når vi møter mennesker med synlige handicap?

2 Har å gjøre med forståelsen hos profesjonelle grupper som i sin praksis kommer i kontakt med funksjonshemmede. Hva er det som kjennetegner deres forståelse og deres måte å håndtere slike situasjoner?

3 Den politiske ideologi. Hvordan slår det sosiale innhold omkring funksjonshemmede igjennom i den handikappolitiske ideologi?

Til første spørsmålstilling knyttet Mårten Søder følgende betraktninger:

- Det er bare møte mellom meg og den funksjonshemmede som bestemmer hva som er rett eller feil handling.
- Uansett hva jeg sier eller gjør så kan det tolkes galt. Hvordan skal vi te oss? En ambivalens som er et fremtredende kjennetegn i våre holdninger. Vi opplever en konflikt mellom forskjellige vurderinger av hvordan vi håndterer denne type situasjoner.

Det er to grunnleggende vurderinger som er involvert:

A den negative vurdering av en funksjonshemming, hvilket betyr i det minste en negativ vurdering av tilstanden – vi vil ikke være blinde, funksjonshemmet, vi ønsker ikke å nærme oss et handikap.

Med andre ord, dette har med en grunnleggende vurdering å gjøre – hvordan man møter mennesker med et handikap.

B den andre grunnleggende vurdering kalles velvilje. Vi synes synd på, vi vil hjelpe.

Presis den samme ambivalens, samme konflikt mellom grunnleggende verdier, kan man se i politikken, i den politiske ideologi.

På 50-tallet, i det velferdssamfunnet man holdt på å bygge opp, fantes mennesker som ikke ble tatt på alvor. Hvordan skulle man trekke dem inn og skape økonomiske føringer? Jo, de ble sammenfattet under navnet funksjonshemmede og siden har man utviklet en politikk som i det vesentlige har vært en velviljens politikk. Man har gjennomført en masse reformer, satset en masse ressurser.

Jeg sier ikke at man har gjort det så mye bedre for mennesker med

funksjonshemming, men politisk har ideologien vært gjennomsyret av denne velvilligheten, solidariteten.

MÅRTEN SØDER FORTSATTE MED FØLGENDE PÅSTAND:

Innom handikapområdet finnes det et opprør imot forestillingen om svakhet. Det finnes et opprør som har i seg ulike uttrykk som Indepedent Living bevegelsens store fremgang for utviklingshemmede – at vi er ikke svake, vi kan bestemme selv, vi kan ta hånd om vår egen service, vi vil ikke bli umyndiggjort av byråkrater.

En annen innfallsvinkel til denne problematikken fikk vi gjennom en undersøkelse som konkluderte med at dette er et opprør mot et overbeskyttende, umyndiggjørende velferdssamfunn.

Det interessante var at hinderet for innflytelse er:

1 profesjonelle grupper som bygger opp kunnskapsmonopol og kontrollerer ressurser man behøver
2 byråkratiske ledelsessystem
3 organisasjonsformer

Det interessante er at disse hindre, byråkrati og sterke profesjonelle grupper, er presis de samme hindre som man i den almenne debatt, anklager den offentlige sektor for. Det er presis det som nyliberalerne peker på som et problem i velferdsstaten – og presis det samme som funksjonshemmede opplever som et problem.

Foredragsholder trakk videre noen refleksjoner rundt begrepet «mennesker som svake» sett i sammenheng med ordet solidaritet, og stilte spørsmålene:

- Behøver vi en forestilling om at visse mennesker er svake og hvor andre fungerer med solidaritet? Finnes solidaritet?
- Er svakhet bare noe som velmenede byråkrater i den store offentlige sektor har oppfunnet og siden presset på en masse mennesker?

Om det er så at svakhet ikke finnes, så kan vi gjøre oss av med den offentlige sektor. Men om det i stedet er slik at svakhet virkelig finnes, da kommer spørsmålet:

- Hva hender med de mennesker som er svake i det nye individualistiske samfunn som er på vei nå? Der vi ikke har en sterk velferdsstat som kan garantere for visse typer sosiale rettigheter!

Dette er et kjernespørsmål presiserte Mårten Søder. Hva vi prater om er det vi kaller velferdsstaten eller solidaritet og forestillingen om funksjonshemmede som svake og som vi skal være solidariske med. Dette er en ideologi som har vokst fram som et resultat av det velferdssamfunnet som har utviklet seg fra 60-tallet.

Mårten Søder avsluttet sitt engasjerende foredrag med følgende konklusjon:
Idag befinner vi oss i et brytningspunkt med store forandringer i samfunnet hvor man fjerner seg fra det velferdsstaten står for mot en ny individualisme. Denne nye individualismen løser en del av de konkrete problem som finnes.

Grovt handikappede opplever problem med byråkrati, med profesjonelle grupper.

Ved å ta fatt på det umyndigforklarende samfunns forestilling om svakhet, så kanskje vi skaper nye muligheter for solidaritet!

KLIPP

FRA «MIN NYE HVERDAG»

FARLIG STILLHET RUNDT REFORMEN?

«En bekymringsfull stillhet har senket seg rundt reformen for psykisk utviklingshemmede. Mye arbeid står igjen før reformen er fullført. Derfor er det for tidlig å overlate ansvaret til kommunene», skriver 2. nestleder i Fellesorganisasjonen for barnevernpedagoger, sosionomer og vernepleiere, Hanne Luthen. i en kronikk i Kommunal Rapport. «Det synes som om oppfatningen er at reformen nærmest er gjennomført, og at det ikke er så viktig å rette oppmerksomheten mot den lenger», skriver Luthen. Hun viser til Regjeringens langtidsprogram hvor utelukkende to korte avsnitt av dokumentet på nær 400 sider, er viet reformen Luthen mener at staten fortsatt må benytte sine muligheter til å styre utviklingen i reformen. Mer penger og mer kompetanse må til for at det omtattende endringsarbeidet skal bli vellykket, framhever Luthen, som nå opplever reell nedtrapping på disse områdene Hun betegner 1993-budsjettet for et løftebrudd, og viser til at Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har redusert opptakskapasiteten til vernepleierutdanningen med 100 plasser i 1993 «Reformen har kommet halvveis, og det er en fare for at vi ikke klarer å omsette reformens mål til gode tjenester for brukergruppen. Derfor går jeg gjerne i nærkamp med de som mener at psykisk utviklingshemmede har fått nok.», avslutter Luthen. Hun treffes på telefon 2203 1170.

FRA «ET LIV MED INNHOLD OG MENING» – EN KURSVEILEDER UTGITT AV NORGES RØDE KORS

«Hjelperne bør bli gjort oppmerksom på farene for at mennesker med psykisk utviklingshemming kan bli utnyttet. De bør dessuten gjøres kjent med muligheten til å bli frivillig hjelpeverge, et verv man kan bli oppnevnt til av skifteretten. og som fylkesmannsembedets Sosial- og familieavdeling administrerer. Hjelpevergeordningen skal hjelpe mennesker med psykisk utviklingshemming til å styre sin personlige økonomi og unngå å bli (personlig) utnyttet.»

KLIPP

FRA KOMMUNAL RAPPORT

Høyesterett slår fast at det ikke er antall timer, men det totale tilbudet, som skal legges til grunn i opplæringen av psykisk utviklingshemmede.
KS er glad for at det foreligger en domsavgjørelse.

Kommunene opplever spørsmålet om omfang av og innhold i opplæringen for psykisk utviklingshemmede som vanskelig, sier nestleder i KS, Ole Øverland.

KRAV OM ENEUNDERVISNING I 30 TIMER

En 27 år gammel psykisk utviklingshemmet kvinne gikk til sak mot Malvik kommune med krav om eneundervisning 30 timer i uka. Fra før av har hun et tilbud om eneundervisning 14 timer ukentlig og et variert dagtilbud i tillegg.

Kommunen ble frifunnet på alle punkter. Høyesterett konkluderte med at det undervisningstilbudet kvinnen har fått tilfredsstiller det krav hun har etter loven. I domsavgjørelsen heter det at kommunen kan utøve skjønn og at undervisningens omfang og innhold må vurderes ut fra det totale tilbud. Det vil si at også tilbudet utenfor skoletid er med i vurderingen. Høyesterett slår fast at den trening og opplæring som gis av personalet i den psykisk utvikingshemmmedes bolig, forholdene mellom undervisningstilbudet og ressursene i samfunnet må tas med i en total vurdering når omfanget av opplæringen blir bestemt.

VIKTIG DOM FOR K5

Dommen er av stor prinsipiell betydning for kommunenes plikter i forhold til voksne psykisk utviklingshemmede.

– Vi er glad for at det nå foreligger en domsavgjørelse. Dommen slår fast at det er faglige vurderinger av det totale tilbud som skal legges til grunn, ikke bare antall timer i eneundervisning. Dette er et viktig prinsipp for kommunene. Kravene er store og ressursene er ikke tilstrekkelige for å innfri dem. Kommunene gjør en stor innsats for å innfri de krav og nasjonale mål som lå til grunn for HVPU-reformen. Likevel mangler over 1 milliard for å få gjennomført reformen fullt ut, sier nestleder i KS, Ole Øverland.

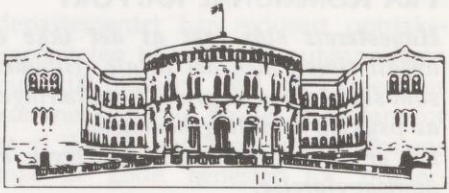
FRA FFO-BROSJYREN «HVEM PLANLEGGER VI FOR?»

«Alle mennesker har behov for sosial kontakt. I vår planlegging har vi ofte oversett disse behovene og bare ivaretatt individets eller kjernefamiliens kortsiktige behov. Tidligere tiders møteplasser («melkeramper») av ulike slag er i stor grad borte og boligområder er ofte planlagt uten hensyn til behovet for naturlige sosiale treffpunkter. Skal man imøtese sosiale behov hos et stadig økende antall enperson-husstander må det planlegges bevisst.»

KLIPP

FRA HEFTET «FRITIDSASSISTENTEN – PÅ JOBB FOR Å GJØRE VANLIGE AKTIVITETER TILGJENGELIG FOR ALLE». UTGITT AV TRONDHEIM KOMMUNE.

«Mennesker med hjelpebehov faller lett utenfor det uformelle fellesskapet, og deres behov blir i stadig større grad overtatt av det formelle nettverket på det offentliges premisser. Støttekontaktordningen er et eksempel på hvordan det formelle nettverket overtar et ansvarsområde fra det uformelle nettverket. Det offentlige betaler en person for å fylle et hull i en annen persons uformelle nettverk, det vil si at støttekontakten er en betalt venn og skal innenfor et visst timeantall per uke fylle de samme funksjoner som en venn ellers gjør. Det sier seg selv at dette aldri kan bli det samme som en venn vedkommende har skaffet seg på vanlige premisser. Vanligvis oppstår vennskap fordi personer møtes og forenes gjennom felles interesser, geografisk nærhet eller felles vennskapskrets. Ingen av disse betingelsene er til stede i forhold til en støttekontakt.»

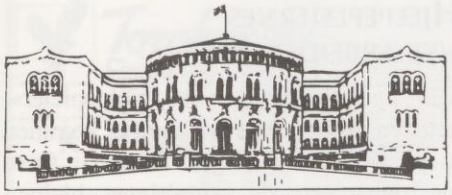

FRA STORTINGSMELDING NR. 47 (1989-90) OM GJENNOMFØRINGEN AV REFORMEN FOR MENNESKER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMMING

«LIKEVERDIG KULTUR OG FRITIDSTILBUD»

«Psykisk utviklingshemmede må gis et kultur- og fritidstilbud – likeverdig med tilbudet til befolkningen forøvrig. Integrasjon forutsetter ikke bare tilhørighet og delaktighet, men også medansvarlighet. Psykisk utviklingshemmede må gis muligheter til å tilføre fellesskapet sine kulturverdier ut fra egne forutsetninger. Det blir nå en kommunal oppgave å sørge for at psykisk utviklingshemmede får et tilrettelagt kultur- og fritidstilbud, både i offentlig regi og i regi av frivillige lag og organisasjoner. Samarbeid med det frivillige organisasjonsliv blir viktig.»

KLIPP

FLERE PENGER TIL REFORMEN

I revidert nasjonalbudsjett foreslår regjeringen å bevilge nær 100 millioner kroner ekstra til mennesker med psykisk utviklingshemming. 80 millioner kroner ønsker regjeringen å sette av til utviklingshemmede som trenger spesielt mye og kostnadskrevende hjelp. Rapporter fra fylkesmennene viser at kommunene har ansvaret for tiltak og tjenester for ca 1 400 brukere hvor kostnadene er på en million kroner eller mer per bruker. Rapporten er bakgrunnen for regjeringens forslag om økte bevilgninger. 12,5 millioner kroner blir foreslått til forskjellige tiltak for utviklingshemmede som er idømt sikring. Justisdepartementet og SOS har gått sammen om et 5-års handlingsprogram for sikringsdømte. Hensikten med programmet er å utvikle planer og tiltak som kan hjelpe og beskytte sikringsdømte og samfunnet rundt dem. Regjeringen foreslår også at det settes av nær fem millioner kroner i forbindelse med spesielle overgangsproblemer som har oppstått ved avviklingen av noen tidligere HVPU-institusjoner.

FRA EN KRONIKK I AFTENPOSTEN, AV FORSKER SVEIN ÓLAV KOLSET VED ERNÆRINGSINSTITUTTET VED UNIVERSITETET I OSLO

«Sørg for å innfri tiltaksplanene for de hjemmeboende psykisk utviklingshemmede. Dette er ikke en gruppe som har tunge interesser i ryggen når de presenterer sine krav. Men behandlingen de blir utsatt for, reflekterer likevel på mange måter kvaliteten i det samfunn vi lever i. Det er ikke produksjonsmessige eller økonomiske vurderinger som ligger til grunn for hvordan vi velger å prioritere dem blant oss som er helt avhengig av den utstrakte hånd. De fleste partier mener ut fra ulike ideologiske ståsteder noe om hvordan psykisk utviklingshemmede skal behandles. Oppfordringen må bli at de alle må bidra til en praktisk gjennomføring av en reform også for de hjemmeboende. Det er på tide nå.»

FRA «ET FØRSTE SKRITT – I MØTE MED MENNESKER SOM HAR EN PSYKISK UTVIKLINGSHEMMING», UTGITT AV DIAKONSTIFTELSEN LILLEBO

«I vårt samfunn burde menigheten være det sted hvor mennesker ikke blir rangert og verdsatt etter yteevne og prestasjon. Kirken skulle tvert om gå på barrikadene for mennesker som trenger ekstra bistand.»

BØKER/HEFTER/INFORMASJONER

RAPPORT FRA KARMSUND

Er du interessert i arbeidet med å integrere utviklingshemmede i menighetene? Rapporten fra Diakonistiftelsen Lillebo «Prosjekt i Karmsund» gir et godt innblikk i de praktiske erfaringene som er høstet gjennom fire års arbeide. Her presenteres også resultatene fra en spørreundersøkelse som ble gjennomført blant medlemmer av NFPU i Haugesund, Karmøy, Karmsund og Klepp. En konklusjon er at mange utviklingshemmede ønsker seg inn i et menighetsfellesskap.

Rapporten er på 64 sider, og koster 50 kroner. Den og mer informasjon kan du få fra konsulent Sølvi Dahle på telefon 0471 5931.

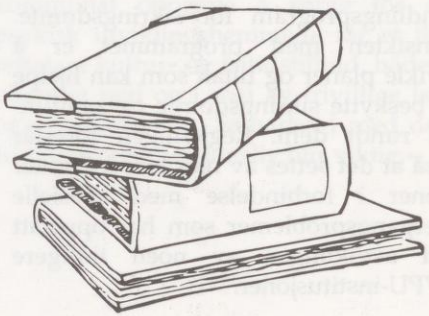
HENDIG OM FRITIDSTILBUD

Klepp kommune lagde i fjor en hendig liten brosjyre om fritidstilbudene for funksjonshemmede i kommunen. Brosjyren har «smuglesehefteformat». Her presenteres de ulike tilbudene i tekst og bilder. – Vi har ikke tatt med opplysninger om kontaktpersoner, tidspunkter og steder. Årsaken er at vi ønsket å lage en brosjyre som kan leve lenge, opplyser fritidsleder Torill Egeland i Klepp kommune. De mer praktiske og konkrete opplysningene kommer ut til brukerne på andre måter. Brosjyren «Fritidstilbod i Klepp – tiltak for funksjonshemma», er gratis og kan bestilles fra Torill Egeland, telefon 0442 9800

HJELPEPLEIERNES NYE ARBEIDSDAG

«En ny arbeidsdag som hjelpepleier» heter en ny og viktig bok som er kommet ut på Kommuneforlaget. Boka tar først og fremst opp de utfordringer hjelpepleierne møter i sitt daglige arbeid med mennesker med utviklingshemming. Forfatteren er Karl Elling Ellingsen, som underviser ved Trondheim Helsefagh høgskole. Boka er basert på fagoppgaver som er skrevet av erfarne hjelpepleiere med videreutdanning innen dette yrkesfeltet. Sentrale temaer i boka er normalisering i forhold til fritid og egen bolig, arbeid for mennesker med utviklingshemming og metodisk arbeid og spørsmål om rettsikkerhet.

Boka er på 87 sider, og koster 149 kroner. ISBN 822-7242-946-2. Boka er utgitt i samarbeid med Norsk Hjelpepleierforbund.

EGGEDAL SAG AS
3359 Eggedal Tlf. 3271 4700

Nedre Eggedal Samvirkelag
3358 Nedre Eggedal Tlf. 3271 2462

Torghatten Brønnøy Hotell as
Tlf. (086) 20 200
8900 Brønnøysund

ÅL KJØKKEN – HALLINGKJØKKEN
HELTRE FURU I SKROG OG DØRER
Hallingmøbler a.s
kvalitetsmøbler i furu
3570 Ål Tlf. 3208 1988

Kviteseid Elektriske
H. Lie
Elektrisk utstyr – Serviceverksted
Tlf. 3505 3275 Kviteseid

S. NICOLAISEN
VARESENTER
3864 RAULAND – Tlf. 3507 3164

Deres FM-butikk i Ytre Vinje
Bratlands Forretning
Tlf. 3507 1260
Manufaktur og Sport
Tlf. 3507 1434

NEMEK
NESTESTOG MEK. VERKSTAD
NEMEK -BORERIGGAR
BUFFERT -SNØPLOGFESTER
3890 YTRE VINJE

Vest Telemark Samvirkelag
Avd. 3, 3864 Rauland

Waldenstroms Bakeri
KVITESEID

Aage Haatveit
Telefon 3505 3278 3850 Kviteseid
ALT I DAGLEGVARER

Haugerød & Nilsen AS
3847 BRUNKEBERG Tlf. 3505 4712

SAAB SCANIA

Ole P. Fjær A.s
7940 Ottersøy
Tlf: (077) 94 322

Støren hotell
Tlf. 074/31 118 – 7090 Støren

BANK
TOKKE – VINJE

FINA BILVERKSTED
Brødr. Smedstuen as
2436 Våler Tlf 6242 0374

TRYSILVASSDR. SKOGEIERFORENING
2420 Trysil Tlf. 6245 0800
Håndlaftede tømmerhytter

TØRRLØKEN AS
2420 Trysil

GILDE
Nordmøre og Romsdal Slakteri A/L
Molde Tlf 073 53144

Lier kommune
3400 LIER

ABB NERA SATCOM MARINE
Postboks 91
1361 Billingstad

NOR ENTREPRENØR A/S
Postboks 4250 Torshov
0401 Oslo

Lillehammer Kommune
Servicetorget
2600 Lillehammer

BERTEL O STEEN
Postboks 52, 1473 Skårer
Tlf. 6792 6000

MEIERIET NORD
8650 Mosjøen

Optikere SJØHAUG og SANDE
Tlf. 07 53 28 30
Ths. Angellsgt. 22
7000 Trondheim

BADESYSTEMER SOLETT A/S
Postboks 300, 6065 Ulsteinvik
Tlf. 070 10448

KPMG PEAT MARWIK A/S
Sandviks boder 5
5035 Bergen

UNIVERSITETSFORLAGET

MICROKOMPONENT AUTRONICA A/S
Postboks 752 Holtan
3196 Horten

VÅGSØY KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
6700 Måløy

TORE HANSEN
Ambulanse & Skyssbåt
8980 Vega Tlf. 086 35133

KÅFJORD KOMMUNE
Hjemmesykepleien
9070 Olderdalen

ZODIAC
NORGE AS
Din kommunikasjonspartner

LAMO KOLLEKTIVET
9350 Sjøvegan

STABBURET A/S
Postboks 66
1601 Fredrikstad

FORTIFIKASJON A/S
Postboks 4363 Torshov
0402 Oslo

Anton Solbjør
Glass – speil – Rammer
Kristansund

Grønningsæter a.s
DAMEKONFEKSJON
Kaibakken 5, 6500 Kristiansund N
Tlf. 7167 1105

Kristansund Mineralvannfabrikk A.s
Frederica nr. 39, 6500 Kristiansund N
Tlf. 7167 1022

HELLAND
HELLAND MØBLER A/S
Postboks 10, 6250 Stordal
Tlf. 7027 8008 Fax 7027 8351

JONAS ERIKSEN A|S
KRISTIANSUND N.

STORDAL
Stordal Møbler A/S
N 6250 Stordal

ATLANTEN ELEKTRO a/s
Industrivn. 13, 6500 Kristiansund N

HOVE
Hove Møbler A/S
6250 Stordal
Tlf. 7027 8000

RICA
Maritim
- på bryggen i Haugesund
Åsbygt. 3, 5500 Haugesund
Tlf. 5271 1100

Stordal Handelslag
Stordal

KR.STEINSBØ AS
TRELAST - BYGGEFORRETNING
5427 URANGSVÅG Tlf. 5342 0755

a/s Inger's
Storgt. 23
3600 Kongsberg
Tlf. 3273 3543

VALVATNE TRELASTHANDEL
5410 SAGVÅG Tlf. 5342 3144

Nordlys
Nordland Gjensidige
Skibsassuranseforretning
Sjøgt. 15, Bodø

Esso
Esso Norge a.s.
Postboks 3542 Ilevollen
Trondheim

AGDERMASKIN
Postboks 10,
4645 NODELAND

SHELL
SHELL SERVICE
A. Hilling A/S
8260 Innhavet Tlf. 081 72561

K/S-A/S **ENGERVIKS FABRIKKER & CO.**
PRODUKSJON AV FISKEMAT – REKER OG DYPFROSNE FISKEPRODUKTER M. M.
FURUHOLMEN – 4520 SØR-AUDNEDAL
Engervik's EKSTRA Produkter

FAGERLUND HANDEL
2880 Nord Torpa

Øystre Slidre Kommune
2940 Heggenes

A/S Bergen Nordhordaland Rutelag
Postboks 4204
5028 Bergen

OKI SYSTEMS
Postboks 16, 2020 Skedmokorset
Tlf. 6387 9310

Statsautorisert Revisor
Alf Burås
Stortingsgata 30, 0160 Oslo
Tlf. 2237 6185

Odda Kommune
Rådhuset
5750 Odda

A/S Metode Renhold
Varnaveien 34, 1500 Moss
Tlf. 6926 7111

Anders Wilhelmsen & Co
Postboks 1583 Vika
0118 Oslo

Bærum Kommune
Helse- og Sosialetaten
1300 Sandvika

ISOLA A/S
3945 Eidanger

Bodø Energi
Sivert Nielsensgt. 52, 8000 Bodø

Asker Kommune
Postboks 353
1317 Asker

GEOTEAM A/S
Hoffsjef Løvenskioldsvei 31C
0311 Oslo

BIT ELEKTRONIKK A/S
Smedsvingen 4
1364 Hvalstad

AKTIETRYKKERIET I TRONDHEIM
Sorgenfriveien 18
7031 Trondheim

BERGENE HOLM A/S
Simonstad
4845 Selåsvatn

Rasmussen & Strand
Drammensveien 130
0277 Oslo

Blomster Fra Wallden A/S
Dronningensgt. 9, 7011 Trondheim
Tlf. 0751 3880

Toten Kommunale Elverk
Postboks 53
2851 Lena

Cosmica
for ren hudpleie
Fås på apoteket

Bjørkelangen Apotek
Bjørkelangen

Torshov Sport A.s
Per og Viggo Laurendz
Vogtsgt. 47, Oslo
Tlf. 2222 7741

Christiania Transport-Bureau
Ensjøveien 17, 0655 Oslo
Tlf. 2268 3015 / 2268 3107

PAP- & CARTONAGE-INDUSTRI A/S
Akersgt. 7, 0158 Oslo
Tlf. 2241 6465

INDUSTRIVAREHUS MED PARKERINGSPLASSER
FOSSUM & INGERØ
Borgarveien 13, Fredrikstad
Vi har det meste i jernvarer

A/S Hydraulik Brattvåg
Tlf. 7021 55 00
Brattvåg

A/S ELEKTRONIKK
Skipselektronisk utstyr
Keiser Wilhelms gt. 2B
6000 Ålesund

Rasmussen gruppen
4600 Kristiansand S
Losji serviceplattformer • Tankskip for bøyelasting • Tank- og Bulkskip

STAHL HEISER
Ingeniør Torvald Sætre A/S
STAHL HEISER
Postboks 280
NESTUN Tlf. 5510 2425
Osloavd. Tlf. 2219 7569

P. I. PEERSEN
Flekkefjord Fullsmål

Uglandgruppen
SHIPPING – OFFSHORE – VERKSTED
4890 GRIMSTAD

VEIDEKKE
Postboks 184, 1360 Nesbru

JUNIOR
GUTT UNGDOM HERRE
Wilh. Zachrisen Junior
Storgaten 18, 3600 Kongsberg
Tlf. 3273 2118

JACOB KLETTE
UR – OPTIKK
(Jacob W. og Arne J. Klette)
Urmaker og optisk forretning
Storgt. 1B, 8000 Bodø
UR
Tlf. 081 22073
UR – OPTIKK
Dronningensgt. 14-16
Tlf. 081 23030

AVERØY BILLAG
6550 BREMNES Tlf. 7151 1100

Gaute
Næringsmiddelindustri A/S
GAUTE
Ranheimsv. 75
7050 Charlottenlund

Sauda
Skipsekspedisjon a.s
SAUDA

GRILSTAD
– et godt navn i spekemat
7050 Charlottenlund

TENVIK A/S
Postboks 845 sentrum
0104 Oslo

ETNE SPAREBANK
Postboks 4, 5590 Etne

ARTHUR HURUM A/S
Østensjøveien 27
0601 Oslo

ELEKTRO A/S
Postboks 204
8001 Bodø

GRØNVOLD EIENDOM
Postboks 454
2600 Lillehammer

BOKFØRINSSERVICE AS
Postboks 3173 Trondheim

RICA HOTELS

Rica Olrud Hotel
2300 Hamar
Tlf. 6235 0100

HÆHRE OG CO A/S
1481 Hagan

LILLEHAMMER HAGESENTER
2600 Lillehammer
Tlf. 6125 1708

LILLESANDS SPAREBANK
OPPRETTET 1852
Tlf. 3807 0666
Lillesand

GULLSMED
H.E. Pettersson a/s
Tlf. 3273 1033
STORGT. 18, 3600 KONGSBERG

Halvorseths Bokhandel
2420 Trysil

VOKKS
VEST-OPPLAND KOMM. KRAFTSELSKAP

ULDAL VINDUER
Uldals Trevarefabrikk A/S
4740 Birkeland

Hardanger Bestikk
-den ideelle gave
Hardanger Sylvplett AS
5780 Kinsarvik
Tlf. 5366 3180

Georg Sverdrups
BOK- OG PAPIRHANDEL A.S
3600 KONGSBERG

CUBUS
3600 Kongsberg

Per Bjarne Lindstad
VANN — VARME — OLJESERVICE
2420 TRYSIL

HVEM ØNSKER IKKE Å VÆRE OPPDATERT?

RAPPORT

- *Har aktuelt fagstoff – også knyttet til ansvarsreformen!*
- *Bringer reportasjer fra inn- og utland!*
- *Presenterer frivillige aktiviteter fra nærmiljø og lokalsamfunn!*

TEGN ABONNEMENT FOR 94 NÅ OG DU VIL FÅ FRITT TILSENDT BLAD FOR RESTEN AV 93, UTEN AT DET KOSTER NOE EKSTRA.

Årsabonnement for 94 koster bare 100 kroner!

Ja takk,
jeg ønsker årsabonnement på
RAPPORT i 94,
og fritt tilsendt resten av 93.

Navn: _____

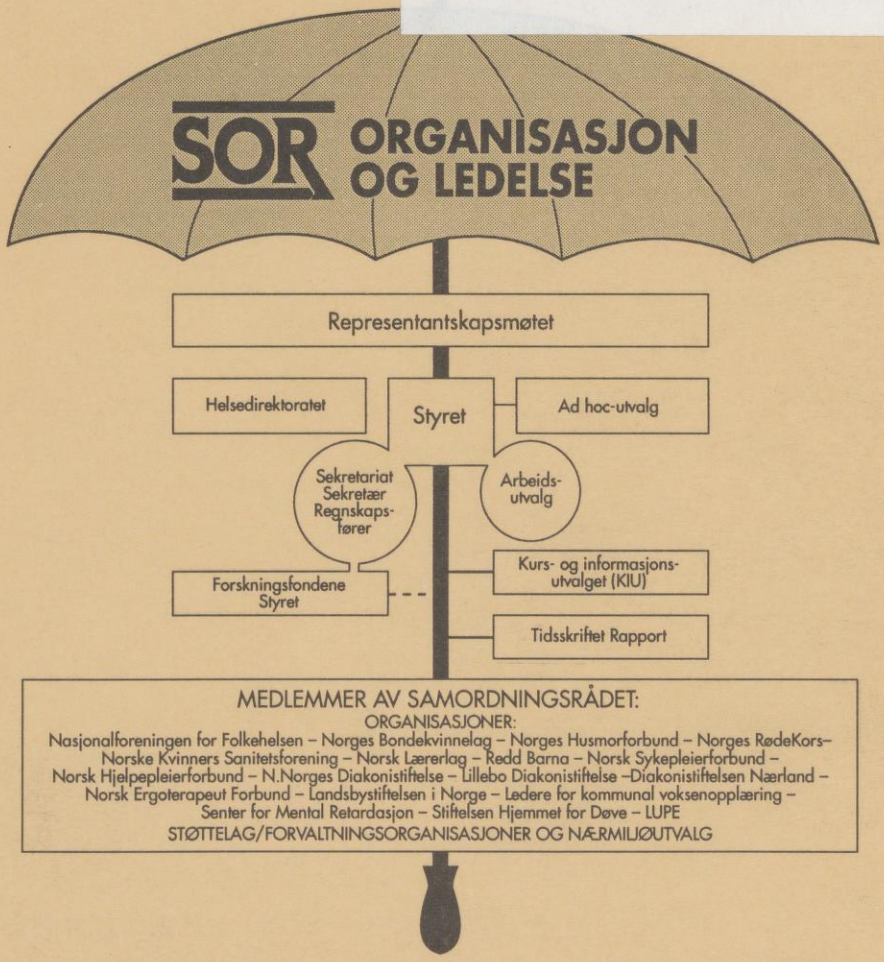
Adr.: _____

P.nr./sted: _____

Porto

SOR
Hamreheia 17
4631 Kristiansand

NBR Depotbiblioteket
rs00 00 320

Thor Rør TRYKKSAKER OG REKLAME 3579 Torpo Tlf. 3208 3272 Fax 3208 3006